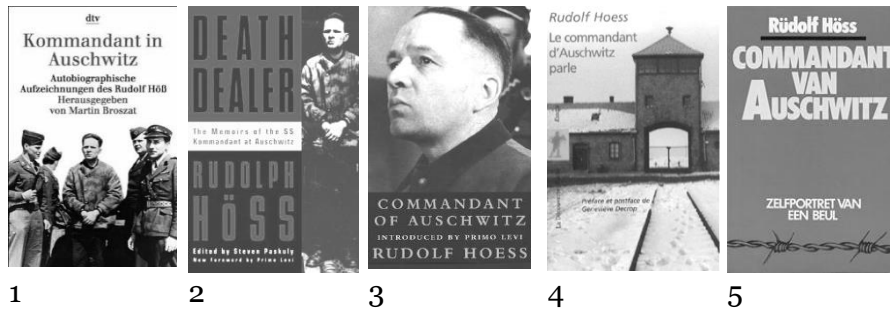

Pedagogische toepassing

Het getuigenis van de beul: van de Shoah tot Indonesië

De lesactiviteiten die hier worden uitgewerkt hebben tot doel om na te denken over het getuigenis van de beul. Wat is zijn historisch belang? Welk effect heeft het getuigenis op de lezer/de toeschouwer? In welke context neemt de beul het woord? Beïnvloedt die context zijn discours? Welke hindernissen kunnen ontstaan door de focus op de beul?

1. Vergelijk de kaften en titels van de verschillende Duitse (1), Engelse (2-3), Franse (4) en Nederlandse (5) uitgaven van Höss' tekst. Zoek op het internet de betreffende afbeeldingen op, om ze beter in hun context te kunnen plaatsen.

De afbeeldingen en de titels op de kaften werden strategisch gekozen. Wat benadrukken de kaften volgens jou? Wat proberen ze aan te tonen of te bereiken? Welke strategie is volgens jou opportuun? Houd bij de bespreking van de kaften de passage over de vergassing van de Russische gevangenen in het achterhoofd.

Herken je de plek die is afgebeeld op de kapt van de Franse versie (4)?

Waarom denk je dat de uitgever van het Nederlandse boek voor prikkeldraad (5) koos? Wat betekent dit beeld voor jou? Noteer drie woorden die bij je opkomen.

Stel zelf een kapt en een titel voor, voor een uitgave die binnenkort zou kunnen verschijnen. Leg de keuzes die je maakte uit.

2. *The Act of Killing*, Joshua Oppenheimer, 2012

© Joshua Oppenheimer

Voorbereiding: de leerlingen lezen bovenstaand artikel en zijn vertrouwd met de achtergrond van het getuigenis van Höss en de publieke receptie van de tekst, met inbegrip van de controverses rond het woord van de beul.

De leerlingen worden uitgenodigd om hun kennis te verdiepen aan de hand van een recente documentaire film, *The Act of Killing* van Joshua Oppenheimer (2012). Een historische contextualisering van de film is terug te vinden op de webstek van Amnesty International

Frankrijk:
http://www.amnesty.fr/sites/default/files/Flyer_The_Act_of_Killing.pdf. Het betreft de massamoorden op 'communisten' in de jaren 1960 in Indonesië. Oppenheimer vraagt de beulen, die ongestraft blijven en op het hoogste overheidsniveau bescherming genieten, om de moorden te enceneren volgens de conventies van hun favoriete Hollywoodgenres

(western, film noir, muzikale komedie enz.). De regisseur volgt hen bij het produceren van hun 'film' en in hun dagelijks leven. Het hoofdpersonage is Anwar Congo, een voormalig 'gangster' die honderden mensen heeft vermoord en tegenwoordig in Indonesië een beroemdheid is.

Documenten:

De trailer van de film:

http://www.allocine.fr/video/player_gen_cmedia=19491568&cfilm=217002.html

Filmfragment: http://www.dailymotion.com/video/xyxhnb_the-act-of-killing-l-acte-de-tuer-extrait-1_shortfilms.

Televisie-uitzending uit Indonesië waarin Anwar Congo, oprichter van de paramilitaire en gewelddadige jongerenbeweging Pancasila, zijn opwachting maakt in aanwezigheid van enkele leden van Pancasila en als een held wordt geprezen:

http://www.dailymotion.com/video/xyxhny_the-act-of-killing-l-acte-de-tuer-extrait-3_shortfilms.

Doelstellingen:

- De leerlingen aansporen om in klasverband kritisch na te denken over het getuigenis van de beul
- De leerlingen aansporen tot het formuleren van mogelijke acties die zij kunnen ondernemen als getuige van zware schendingen van de mensenrechten

Activiteit:

Nadat de leerlingen de drie beeldfragmenten hebben bekeken vraagt de leraar aan elke leerling om zijn/haar gevoelens te benoemen. Elke leerling noteert individueel een gevoel (eventueel verschillende gevoelens op meerdere pagina's).

Vraag: "Welke zijn de gevoelens die bij je opkomen na het bekijken van deze beelden en met de massamoorden uit de jaren '60 in Indonesië in gedachten? Noteer elk de 3 gevoelens die het sterkst aanwezig zijn".

De leerlingen benoemen om beurt hun eerste gevoel. De leerkracht noteert de gevoelens op het bord. De leerlingen kunnen een tweede en derde gevoel aanbrengen indien deze nog niet genoteerd staan.

De leerkracht voorziet drie kolommen op het bord. Deze worden nog niet voorzien van een naam of titel maar maken het volgende onderscheid: 'Slachtoffers en hun familie', 'Toeschouwers', 'Beulen'. In de middenkolom noteert de leerkracht alle gevoelens die betrekking hebben op de 'toeschouwers'. Gevoelens die betrekking hebben op de slachtoffers of de beulen worden in de andere kolommen geplaatst, zonder deze kolommen te benoemen.

De leerkracht geeft mee dat een leerling het woord dient te vragen indien hij of zij een andere leerling wil interpellieren over een bepaald gevoel. De interpellatie kan geen oordeel of kritiek bevatten en het staat de andere leerling vrij de vraag al dan niet te beantwoorden.

Aansluitend vraagt de leerkracht aan de leerlingen welke gevoelens door de beul worden uitgedrukt in de beeldfragmenten. Daarna vraagt hij ook welke de gevoelens van de slachtoffers zouden kunnen zijn bij de onbestrafte feiten en een dergelijke opvoering van de beul. Tijdens deze discussie worden de titels van de kolommen toegevoegd op het bord.

Slot:

De leraar vat de uitingen van de leerlingen samen en herinnert hen kort aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de aanpak van misdaden tegenover de menselijkheid. Tot slot bespreekt hij met de leerlingen mogelijke acties: welke zijn de opties? (het verspreiden van informatie, petitie, nagaan welke acties worden ondernomen door Amnesty International, een filmscreening en debat organiseren op school, ...)

3. Kritische reflectie in klasverband

Zowel de uitgevers van Höss' tekst als de regisseur van de film vinden het gepast en zelfs belangrijk om het getuigenis van de beul te verspreiden. Welke redenen roepen ze daarvoor in?

Wat zijn mogelijke valkuilen? Denk je dat het mogelijk is sympathie op te brengen voor de beul?

Vergelijk de onderstaande foto met het volgende fragment uit de memoires van Rudolf Höss:

[De kinderen] ploeterden in de zomer in de vijver in de tuin of in de Sola. Doch hun grootste vreugde was het toch als pappie mee ging zwemmen. [...] Op het ogenblik betreur ik het diep, dat ik niet meer tijd voor mijn familie heb genomen. (N 159)

De massamoordenaars Höss en Congo hebben een doorsnee familiaal leven (Höss is een goede huisvader en Anwar Congo een zorgzame grootvader). Gaan de conclusies van Hannah Arendt, met betrekking tot de banaliteit van het kwaad, ook op voor Anwar Congo? Leg uit waarom/waarom niet.

Wat is het verschil tussen het imago van Anwar Congo en dat van Rudolf Höss, het verschil in reputatie op het ogenblik dat ze hun getuigenis afleggen? Welke historische omstandigheden kunnen die verschillen verklaren?

Elementen van antwoord

1. De aandacht voor de persoon vertaalt zich ook in de keuze van de kaft. De Duitse en de Amerikaanse versie kiezen voor dezelfde foto, genomen op het ogenblik dat Höss aan de Poolse autoriteiten wordt overgedragen (foto's 1 en 2). Geboeid en omringd door politieagenten heeft de commandant meer weg van een misdadiger dan van de respectabele huisvader uit zijn autobiografische notities. In de Amerikaanse editie wordt de foto afgesneden, waardoor je alleen het beeld krijgt van Höss die in *close-up* recht in de camera kijkt. Net als Höss zelf verbindt Steven Paskuly met zijn titel, *Death Dealer*, de activiteiten van de commandant in de vernietigingskampen met een zeker professionalisme. Deze cynische vergelijking doet ook denken aan Robert Merle [*Doden is mijn beroep*], die massamoord eveneens als een 'beroep' afschildert. Ook de Britse uitgave heeft een foto van de commandant op het omslag, ditmaal genomen tijdens de eerste dag van zijn proces (foto 3). De commandant verschijnt in uniform en lijkt aandachtig de gebeurtenissen te volgen. Hier wordt niet Höss-de-misdadiger naar voor geschoven, maar de plichtbewuste en gedisciplineerde man die klaarstaat om de procureur te helpen en het vonnis van de rechtbank te aanvaarden.

Met de recentste Franse (foto 4) en Nederlandse (foto 5) uitgave wordt een algemener beeld geïntroduceerd, namelijk de prikkeldraadversperring. Dat beeld verwijst naar de wereld van de concentratiekampen, of juister gesteld naar de poort die toegang geeft tot het vernietigingsgedeelte in Auschwitz-Birkenau. Enerzijds is het een toepasselijk beeld, want zo kun je de figuur van Höss in zijn historische context terugplaatsen; anderzijds is het een stereotype. In werkelijkheid bestaan er maar weinig foto's van Auschwitz II Birkenau. Vanuit dit gebrek en door het onvermogen om betekenisvolle afbeeldingen te vinden van het genocidegeweld, zijn bepaalde clichés ontstaan. Door de herhaling veranderde het beeld van de toegangspoort in een stereotype en een krachtig, monsterlijk symbool. Via die weg kwamen volledige Joodse transporten het kamp binnen om te worden vergast. Het clichébeeld van de prikkeldraad duikt ook in andere contexten op, en wijst dan op onvrijheid in het algemeen, gevangenschap of schending van mensenrechten (zoals in de boodschap van *Amnesty International*). We zien het beeld echter ook regelmatig in reclamecampagnes. Zo kan prikkeldraad zelfs de 'hardheid' van een douchegel verbeelden...

3. Zoals uitgelegd in het artikel beschouwen Höss' uitgevers zijn autobiografie als een belangrijke historische bron, die volgens hen een krachtig wapen is in de strijd tegen het negationisme. Door de persoonlijkheid van de auteur krijgen de memoires vervolgens een 'exemplarisch' karakter (PL 151) en illustreren ze de 'banaliteit van het kwaad'. Het boek wordt ook beschouwd als een opvoedkundig document dat 'jongere generaties' (US 11) begrip kan bijbrengen over de mechanismen van systematisch geweld.

Joshua Oppenheimer, een mensenrechtenactivist, constateert dat de verspreiding van de gebeurtenissen via de Indonesische media een mentaliteitswijziging heeft veroorzaakt: 'Voor het eerst zijn [de mensen] zich over het bloedbad vragen gaan stellen vanuit het oogpunt van misdaden tegen de mensheid. Op dit ogenblik is het een van de meest besproken onderwerpen in het land' (*Le Monde*, 8 april 2013). Het lijkt erop dat de film de stilte over het onderwerp heeft verbroken en de Indonesiërs heeft aangespoord om de misdaden uit het verleden aan de kaak te stellen. Door de veertig prijzen op zijn erelijst heeft de film bovendien een zekere geloofwaardigheid gekregen, wat de verspreiding ervan heeft gegarandeerd. Op die manier kan de problematiek van de straffeloosheid in Indonesië in internationaal verband worden aangekaart. Toen *The Act of Killing* in januari 2014 voor een Oscar werd genomineerd publiceerde *The Jakarta Globe* het nieuws op zijn voorpagina en de krant stelde dat Indonesië nu eindelijk 'in het reine moet komen met zijn verleden' (*coming to terms with the past*). Zie ook het interview met

Joshua Oppenheimer in *Getuigen*, n° 118 (2014), pp. 66-73, binnenkort online beschikbaar op de website van de Stichting Auschwitz (<http://www.auschwitz.be>).

Het grote verschil is dat Rudolf Höss door een rechtbank werd veroordeeld, terwijl de Indonesische 'gangsters' voor hun misdaden nooit verantwoording hebben moeten afleggen – op juridisch of sociaal vlak. In *Le Monde* stelt Oppenheimer dat hij werkte rond 'straffeloosheid in een land waar de macht berust op het verheerlijken van massamoord' (8 april 2013). Volgens een rapport van Amnesty International (http://www.amnesty.fr/sites/default/files/Flyer_The_Act_of_Killing.pdf) zijn de waarheids- en verzoeningscommissies die Indonesië zou instellen nog altijd niet opgericht. De beulen zijn gelieerd met de politieke verantwoordelijken en profiteren van de angst van de slachtoffers om hun heroïsche versie van het verleden op te leggen.